

Թուովս 452: Կալէֆէի գիւղէն՝ որ Խամբէն վեր կը
մնայ մէկ մըն Տեաւորութեամբ եւ Զորի մը ("տէրէ")
մէջն է, ելլելէն քիչ մ'ետքը հոգիւր կը բացուի
լայնածաւալ դաշտի մը, որ ալեմէն կ'ընտրուի գէպի
Զէքէրէ-Իրմակ ("Ըմմագ", գետ): Այս դաշտին
արեւելեան եզերքէն, Բալլիէի գիւղէն իբր երեք
մըն անդին, նախ կարճ վերելք մը կ'ալ ելլուի,
որուն կը յաջորդէ զառիթափի էջք մը գէպի ի Հի-
րիկի (Իրիս) գեղազուարճ հոգիւր, այն գետին՝
զոր Թուրքերը "Կանաչ գետ" (Եշիլ Իրմակ) կը կո-
չեն, եւ որուն ափունքը Ամասիոյ պարտէզն են: Մեր
ձամբան գետը կ'անցնի բազմակամար կամբէն մը,
որուն կամարներուն ձաւը մէկ հին աղիւսակերտ մըն
է՝ հաւանօրէն Բիւզանդեան ժամանակ շինուած:
Եւ պատելով պարտէզներուն եզերքէն երկու մընէն
աւելի երկայնութեամբ՝ կը մտնենք Անատոլիան
քաղաքներուն ամենէն նկարագրելի, չոր ու Բաղ-
դադէն՝:

(Ըրբ--նախ--նի--ն)

ՄԱՅԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՅՈՒՑԱԿ ՀԱՅԵՐԻՆ ԶԵՌԱԳՐԱՅ ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԷՏԻ

Ե.

Յոգրակ Ղանազարաց Ս. Աստուածածին մայր եկե-
ղեցոյն:

(Ըրբ--նախ--նի--ն)

Դ.

ԱԿԵՏԱՐԱՆ

ՌԻՆ = 1576:

ԹՈՒՂԹՔ 348: - ՄԵԾՈՒԹԻՆՆ՝ 21X16X8 սմ.:
- ԳՐՈՒԹԻՆՆ՝ երկսին, իւրաքանչիւրը 16X5 սմ.: - ԳԻՐ՝
խողոր բոլորգիր. Թանայ՝ սեւ, վերնագրերն ու սկզբնա-
տաւորը կարմիր-վարդագոյն, տող 19: - Նիւթ՝ թուղթ:
- ԿԱԶՄ՝ ճաստ փայտէ, պատած մութ-կարմիր թափ-
շով. երկրորդ կողին թափշն ճաստն է, իսկ առաջին
կողին խաւը բոլորովին ոնշալացած. առաջին կողին վրայ
կան 2 արծաթեայ խաչ՝ մէկը ակնետով, չորս ոսկեզօծ
հրէշտակ, 2 փոքր ձամբարձու ոսկեզօծ, մէկ խաչ-
ուղթին ոսկեզօծ, ետեւի կողին վրայ մէկ ոսկեզօծ Աս-
տուածածին Յիսուսը գովին: - ՄԱԳԱԿԱՆՈՅԵԼՑ ՊԱԶՊԱ-
ՆԱԿ՝ չկայ: - ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ լաւ: - ԴԱՏԱԿ ԹՈՒՂԹ՝
էջ 1ա-2ա, 3ա, 4ա, 5ա, 105ա, 160ա-161ա, 272ա,
273ա, 348ա-բ, մոռցուած է գրել էջ 313-314ա: -
ԼՈՒՆԱՅԵԼՑՆԵՐ՝ քիչ եւ անյաշնոյ. մեծադիր պատ-
կերներ էջ 3բ ուրուագիծ. 5բ Ս. Մատթէոս տպագրեալ
զորք մը կարծած նանուած, էջ 273ա Ս. Յովնանիս մի-
ջակ արուեստով: - ԳՐԻԶ՝ Առաքել Սարգիսազ. Տէր Եւոք-
նաւոր. տեղ Բաւաղկալայ վանք. Թուական ՌԻՆ = 1576:

1 ՅԵՆ ՎԵՐԷ՝ § 8:

Մատենան է Աւետարան, որ կը պարունակէ.
Մաթթէոս էջ 6ա-104բ. Մարկոս էջ 106ա-
159բ. Լուկաս 162ա-271բ. Թովմանէս 274ա-
343բ.

ԵՐԵՄԱՅԱԿԱՐՈՒԹԻՆՆԵ. էջ 1բ. ի ԹՎ
աճծ որ եւ Պետրոս վարդպ գրեցի այս է:

էջ 2բ. Երշատ է նր աւետարան աթ Սարգիս
(մեծ եղբոր մարգարէն Նիւնի եղբոր) (փակագծեալ
մասը եւ արեւը երկու բառ. Շնչուած թանաքով) կո-
ղակցուած ըս հանին որդի գաւթին եւ ամենան արշինան
(= արեան) մերձաւորաց մէջի եւ փորձին ամէն. ո՛ր որ
հանդիպի սմայ կարգալոյ մէկ հարմեղ (= հայր մեղայ)
յիշեցէք ի վերայ ո՞վ որ գողանա կամ գրաւէ կամ
հանի ձեզանէ ալ անեղական նշովէ զնա գճէ: Հայրա-
պետի անիծեցն ինի կարգեալ եւ նշովեալ եղեցի ամէն
հայր մը որ յիբ:

էջ 4ա. եամանի ակմի պիտի սունիմ թէ աթ
կամենա զերա միյազուղ:

էջ 4բ. (զարդագրեով) ԱՄԳԳԻՍ (եւ սակը)
Թիւին սարգիսն ա մղէ ին:

էջ 104բ. Մատնէս մարգ անուանեցաւ...
Ազգարանէ ուշիմ (յարդգ Թերթը կորուած ըլլա ո՞վ
սանաւորս կրտաւ կը մնայ):

էջ 105բ. Երշատակ է նր աւետարան ծառուրին
եւ ի ձեռն աթ սարգիս գաւ ինչ հայր եւ զեղի որդի
սաւաւս խորհրդի եւ էլ ալի զեղի որ հանէ քննէ
եւ որդոց քոց անիծալ ինի թվին աճհա (= 1722):
էջ 106ա. կնիք մը "Քի ծառայ Պետրոս վար-
դապետ":

էջ 110բ. յիշատակ է այս աւետարանն տիրա-
ցու սեղորմին:

էջ 161բ. Երշատակ է նր աւետարան անորդի
ծառուրին եւ իւր դրբը (չաւերն) հորմին. եւ եւ ի
ձեռ իւր իւրի (ինսմի աթ սարգիսն աթ սարգիս գաւ
ինչ հայր եւ զեղ որդի թէ մեւնիմ թաղան թէ
արդիմ զաճէս յետոյ այս աւետարան տաւ զեղ յոր-
դոց մինչեւ յորդի ի քո տուն կենալ զարձէլ թէ որն
հանէ ի քո տունէն եւ յորդոց քոց նշովեալ եւ կա-
պեալ եղեցի առաւի ին թին ոճհա:

էջ 169բ-170ա. Որ եւ ողորմի նմ առ զաւ-
քանին եւ որդոյն նորայ թանկերիւղուլն. որ մտաւ ի
սին ձոյ. նր աւետարանին. Թուրքն գնեց. ո՞վ խախտի
անիծալ ինի մոյ:

էջ 221ա. եւ զէւր գրչին առաւել:

էջ 272բ. յիշատակ է նր աւետարան խօծայ
նաղարին իւրեան գողակիցին եւ իւր որդոցն եւ իւր
եղը կրկնակորն իւր որդի սաւակին եւ արեան մի-
ւայորաց կարմ ցիւր եւ լսողաց որ աւել նմ ողորմի իւր
հոգոյն հայր մը:

էջ 344ա (Գլխաւոր յիշատակարան): Փառք
համապատեւ եւ միապետն նր երբորդութիւն հաւր եւ
որդն եւ հոգոյն որդն. զոր խոստովանիմ էաւթեր միա-
ցեալ. իսկ անձնաւ որով թէ եւ դիմաւք դրոհեալ բա-
րեք բաժանմամբ. Հնորհաւք նր հոգոյն սկսալ ամեն
Պրմ ջունկացող եղեալ յայտմ անպիտէն գանձուա նր
աւետարանին. Բարեմիտ եւ հեղահոգի. շնհայրին. եւ
եւ գրել զսա հայեալ արեանցն եւ արարալ վառապեղ
յիշատակ հոգոյ իւրոյ: Իւն արդ աւաւտեցաւ սա ի
վանքն բառակալայ ի դուռն եւ լսողփանալ անապաւ-
կային: եւ կատարեցաւ զգիրն ի դուռն կաղմաւաւ:

յիւնեցեք միով անոց ողջ՝ եւ անոց ողջմանք ամեն. Լայր մեր որ երկ

Եւ 300ա (Օտար գրչե). Դարձեալ աղաչման անհետեւան. ու ճանդիպողք. կարգաւով. կամ աւերանակիւով յիշեցեք (8 տող ջնջուած) յիշողքն յիշեալ լիցի ի տէ յայ ամեն:

Անգ, այլ (կարմիր թանաքով) Ու ճանդիպողք որ ճանդիպեք յիշեցեք ի մաքրապայայլ յաղաւթն ձեր զպարուն սահիքն որ զաւետարանն արծաթի երեստ յետի յիշողքն զամայ միւրն յիշողքն յիշեալ լիցի տէ յայ ամեն: Եւ զաւետարանն մեղաց քաւարան (օտար գրչե սեւաւրան կարմիրով) Ան ողորմի վախախիւն. որ երեստ. արծաթն պատուեցաւ: Եւ աւետարանն:

Եւ 300բ (Նօտր դրով) Յիշողքն է Եւ Աւետարանն իրեցիական եղծին նայեալ յնազանգն եղվարթին եւ մարիամին եւ իւր կից զուլանին նաեւ Նորապօղոսն որդոցն մարտարային զաւարային լաւագոյն Եւ Երեստն որ արդար վառակցոց իմաց եւ երեստ յիշաւ ի խոյն Եւ արարիւ եկեղեցուն եւ որդոյ Նորա մարդիկուն Ու զառք Եւ քահանայից յորժամ ընթեանուք զԱւետարանն յիշեցեք վերջիւնն անարժանն եւ իմ յամայն ներեցեալքն միով յայր մեւ. Ան զձեզ յանդիւր. ի միւսն անգամ կայսրին իւրայ Արդ աղաչման զարգեալ յարգք իմ ահի եւ դողալ ընթեանուք եւ մի աներկիւղ այսքանն բաւեցի ձերում խոհման թե՛ Դ. Մ. (= բաւե) կից (գրեցաւ) թիւ մօր եւ է ու թիւ արարիւ մեւրն (= 1796):

(Ըրանանիւթ)

Հ. Յ. ԱՄԵՌԻԿԱ

ՅԱԿՈԲ ԵՐԷՑ ԿԵՍԱՐԱՅԻ

ԺԵ ԴԱՐՈՒ ՏԱԼԱՍԱՅ

Յակոբ երեց ինք զինքը Գրիգոր Պատրիարք կեսարացոյ ըստ Տոգուոյ եւ ըստ մարմնոյ, եղբորորդին կը կոչէ (Թ. 593), որուն ժամանակ մ'ալ աշակերտած է (Թ. 387, 12բ): Կեսարիա եղած է ծնդավայրն, եւ ասկէ առեալ Տորեղբոր պէս 'կեսարացի' կ'անուանէր ինք զինք: Ծնունդը գնելու է Ժ. Գ. Գարու վերջին քառորդին: Զօրը անունն էր Բաղդասար, որ Մթխալի Տես ամուսնութեամբ վեց զաւակաց Տայր եղած է, որոնք սակայն ի ծաղիկ Տասակի կը խամրին եւ միայն Յակոբ կը վայելէ երկար կեանք: Կ'ամուսնանայ խաթուն անուն օրիորդի Տես եւ ապա կը ձեռնադրուի աշխարհիկ երեց նպատաւորութեամբ Ղայսար չէլեպիին: Յակոբ ամուսնեան պատճառաւ անորդի կը մնայ, եւ կ'որդեգրէ իրեն "Տէր Սիմոն քահանայն", որուն արեւն ալ եղբարքը նման ընդ Տուպ կը միմաքնի ի մեծ սուգ. Զօրը Յակոբայ: Զօրեղբոր եւ վարդապետին՝ Գրիգորի մահունէ վերը ժամանկ

կ'ըլլայ անոր ընչեղը, առանց սակայն վայելելու. վասն զի յուղարկաւորութեան Տամար եղած մեծագումար ծախքն կը ստիպեն զինքը ծախել պատրիարքիս Մատենադարանին մեծ մասը եւ այգին: Ի վերջոյ ինք զինքն ալ անծառնազ եւ աշեւորեալ զգալով 1654ին քովը գտնուած գրքերն կը նուիրէ "Ի Դուռն Ս. Սարգսի զօրավարին եւ որդւոյ Նորին Մարտիրոսի ի Կեսարիա քաղաքին", որուն ծառայած էր բաւական ժամանակ: Մահուն թուականն անյայտ է: Մեր Մատենադարանի Թ. 574 Չեապարի մահադատեալ պահպանակի վրայ կեսարացի օտար գրչէ մը գրուած կը կարգամ. "Թ. Վին ՌՃԸ (1659) պատրիարք եղեւ Տէր Մարտիրոս վարդապետն (կաթագի, 1659 Մայիս 25—1660, ապա պատրիարք Երուսաղէմի, 1669—1670) եւ Տէան նուիրակ Աստուածատու վարդապետն եւ Յոհան եպիսկոպոսն յերկիրն Գաղատիոյ եւ Կեսարիոյ մինչեւ ի կաթն եւ Ուսումնի. եւ էին այնմիկ քահանայքն: Տէր Յակոբ, որ է ուսումնասէր եւ աղքատասէր եւ է կատարեալ վարդապետ եւ որբոց Տայր, որ բազում վարձս ունի. եւ ոչ ոք գիտէ ի մարդկանէ. Աստուած ընդունելի արասցէ. եւ է բնութեամբ Տեղ եւ խոնարհ, աստուածասէր եւ մարդասէր, իբրեւ Աբրահամն նման. որ ասէ Պօղոս թէ Տարազաւ որդի զնմանութեան Տօրն կու բերէ. եւ Աստուած օրՏնէ զեւրեանքն, զմեծն եւ զփոքրն եւ զեկեղեցիքն Տաստատ պահէ մինչեւ ի գալուստն Քրիստոսի խաչին լուսուն Գարբիէլեան փողոյն արժանի արասցէ, ամեն":

Առանց ամենեւին զեղեւելու Տոս խօսքն ճառելի անձնաւորութեան վրայ կ'անունմ, որով զեռ 1659 կեանքն երկարած ըլլալուն ապացոյց մը կ'ունենանք:

Յակոբ իբրեւ "քաջ ընտանապետի" աշակերտ առանց տարակուսի տուած պիտի ըլլայ ինք զինքը գրասիրութեան, արդեամբք ալ թողուցած է փառքիկ պատմական Յիշատակարան մը, եւ տաղեր, որոնք եթէ իբրեւ գրական նշխարք անյարգ եւ անշուն Տամաւուն իսկ, ունին միշտ պատմական կարեւոր նշանակութիւն:

Ս. Սարգսի Եկեղեցւոյն նուիրած Չեապարաց կցած Յիշատակարանս լաւագոյն է կոչել Տամաւուն կենսագրութիւն Գրիգոր

¹ Ս. Սարգսի վանքն եւ զեղը կը դանդաղ կ'անարդիւն ժամ մը Տեառ. յամբ 1669 Ս. Ռիտիկ աստուծոյ կը յիշուի Մարտիրոս Վրդ.: Տման. Յ. Ա. Պալեան: Յոգ. Չեռ. Ս. Սարգսի վանքն ի Կեսարիա, էջ 11: